

1935 YILINDA ATATÜRK'E KARŞI PLANLANAN SUİKASTIN BASINDAKİ YANSIMALARI

Bengül Salman BOLAT*

Özet

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olan Atatürk, başta kendi milleti olmak üzere Dünyada en fazla saygı duyulan ve sevilen ender liderlerden birisi olmuştur. Adeta mucize yaratarak, dağılmış ve yıkılmış olan bir imparatorluktan yepyeni bir devlet kurmakla kalmamış, bu devleti on yılı aşkın kısa bir süre içinde de çağdaş dünyaya ayak uydurabilecek bir düzeye getirmeyi başarabilmiştir. Atatürk, tüm bu üstün özellikleri ile Türk Milletinin sonsuz sevgisine mazhar olmuştur. Ancak Atatürk, Milli Mücadelenin başlangıcından ölünceye kadar her bir süreçte farklı şekillerde gösterilen muhalefeti ile birlikte bir ömür geçirmiştir. Bu muhalefet, siyasal anlamda olduğu kadar onun kişilik özelliklerinden ve yaptıklarından da kaynaklanmıştır. Bu muhalefet zaman zaman kin, nefret ve hesaplaşma duyguları ile onu öldürme girişimlerine kadar varmıştır. Atatürk'e karşı çok sayıda suikast planı yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan bazılarının ardında Çerkez Ethem vardır. Onun tertiplelediği düşünülen öldürme denemelerinden birisi de 1935 yılında gerçekleşmiştir. Çerkes Ethem ve yakınlarının tertiplelediği bilinen bu olay özellikle dönemin basınında da geniş yankı bulmuştur.

*Bu çalışmada, Milli Mücadele sürecinden başlayarak oluşan muhalefet süreci verilmiş, Çerkez Ethem'den bahsedilmiş ve 1935 suikast planının değerlendirmesi yapılmıştır. 1930'lu yılların genel özellikleri ile basının durumu aktararak dönemin önde gelen gazeteleri; **Cumhuriyet, Ulus, Akşam ve Tan** başta olmak üzere çeşitli gazetelerde yer alan haberlere değinilmiştir. Olaya ülke içersinde ve dışında gösterilen tepkiler ile adli olarak ilerleyişi hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: Çerkez Ethem, Suikast planı, Ali Saib Ursavaş, Basın, muhalefet

* Yrd. Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Abstract

Atatürk, the founder of Turkish Republic, has been one of the most respected and beloved rare leaders in the world, especially in his own nation. Creating a miracle, he not only established a new country from a dispersed and destroyed empire, but also managed to bring the country to a level to keep up with the modern world in a short ten years' time. With all these superior features, Atatürk has been honored with the infinite love of Turkish Nation. But Atatürk, in each period of National Struggle from the beginning until his death, spent a life with his opposition shown in different ways. This opposition stemmed from his personality characteristics and the things he did as well in political sense. This opposition even reached to attempts to kill him sometimes with a sense of hatred and revenge. It is known that a large number of assassination plans were made against Atatürk. Çerkez Ethem is behind some of these. One of the killing trials thought to be organized by him took place in 1935. This event known to be organized by Çerkez Ethem and his relatives found a wide echo in the period's media.

*In this study, the process of opposition starting from the National Struggle has been given, Circassian Ethem has been and the evaluation of 1935 assassination plan has been made. Mentioning the general features of the 1930 and the situation with the media leading newspapers of the period such as **Cumhuriyet, Ulus, Akşam and Tan**. It has been tried to provide information about the responses to the incident both inside and outside the country and the process justice.*

Key words: *Çerkez Ethem, Assassination plan, Ali Saib Ursavaş, Pres, opposition*

Giriş

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın başından, I. Dünya Savaşına kadarki süreçte Anadolu dışındaki topraklarının neredeyse tamamını kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı sonucunda bağlaşıkları ile birlikte yenik sayılmış ve Mondros Mütarekesini imzalaması sonrasında elinde kalan son toprak parçası Anadolu'yu da kaybetme durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında Anadolu'da bir hareketlilik başlamış ve gerek vatansever aydınların yönlendirmesi, gerekse de halkın çabaları ile Anadolu'yu işgalden kurtarma amaçlı hareket ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, yerel düzeyde teşkilatlanmalar ile silahlı mücadele için milis kuvvetleri oluşturulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişiyle birlikte bu hareketlilik Milli bir mücadele şeklini almaya başlamış ve milis kuvvetleri Kuva-yı Milliye adı altında toplanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Milli Mücadeleye katılım geniş bir yelpaze şeklinde olmuş, toplumun hemen hemen tüm kesimlerinden destek gelmiştir. Zira ortak amaç Anadolu'yu İtilaf Devletlerinin istilasından

kurtarıp, tam bağımsız yapıyı devam ettirmek etrafında toplanmıştır. Ancak daha Milli Mücadelenin başladığı ilk zamanlardan itibaren muhalefet olgusu¹ da devreye girmiştir. Nitekim bu muhalefet, milli kurtuluş hareketine karşı olan ve olmayan şeklinde iki yönlü olarak gelişme göstermiştir. Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin² karşıtlığı ile İç İsyanlar,³ Milli Mücadele hareketine karşıtlığı oluştururken, muhalefetin diğer kısmını ise TBMM, Cumhuriyet rejimi, Atatürk ve İnkılâp karşıtlıkları oluşturmuştur.

1921'de TBMM'nin içerisinde Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Islahat Grubu, Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Zümresi gibi çeşitli gruplar görülmektedir. Atatürk'ün Nutku'nda ifade ettiği gibi; tüm bu gruplar Mecliste birliği sağlamak amacıyla olmalarına rağmen, birbirleriyle farklı görüşlerinden dolayı bir mücadeleye girmişler, bu durum Milli Mücadelenin en çetin zamanlarında olumsuz etkiler yaratmaya başlamıştır.⁴ Bu durumu engellemek için Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ile kurulan İstiklal Grubu⁵ da yetersiz kalınca, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından 10 Mayıs 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) oluşturulmuştur.⁶ Bu grubun genel olarak amaçları; tüm milleti milli kurtuluş etrafında teşkilatlandırmak, Teşkilatı Esasiye Kanunu doğrultusunda hareket ederek bir bakıma meclis içerisinde bir tür parti disiplini ile hareketi sağlamak olarak belirlenmiştir.⁷ A-RMHC oluşturulduktan sonra tüm meclis üyelerinin bu grubun içerisinde sayılmalarına rağmen, bazı milletvekilleri dışarıda tutulması kısa süre içerisinde Mecliste muhalif niteliğinde II. Grubun oluşmasına vesile olmuştur. II. Grup genel olarak Meclisin çoğunluğunun alınarak, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel egemenliğinin sağlanacağı

¹ Muhalefet; bir tutum ve davranışa karşı olma, uymama, başka türlü olma, karşıtlık gibi kavramlarla ifade edilebilir. Ayrıca muhalefet, mutlak gücü sınırlama ve alternatifler önerme işlevlere sahip bir mekanizma olarak ta tanımlanabilir. Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)**, 2. Baskı, İstanbul, 1992, s.179; Muhalefet teriminin siyasal açıdan ele alınması ise siyasal muhalefet kavramını ortaya çıkarmaktadır. Nükhet Turgut, **Siyasal Muhalefet; Batı Demokrasileri- Sosyalist Ülkeler- Türkiye**, Ankara, 1994, s.4; Bu kavram en bilinen anlamıyla genel olarak farklı düşüncelerin temsil edildiği partilerin siyasal iktidarın veya hükümetin politikalarına karşı koyuş olarak ifade edilmektedir. Ancak siyasal muhalefet, partilerden başka örgütlü/ örgütsüz çeşitli gurup, topluluk ya da kişilerce yasal/ yasal olmayan şekilde de olabilir. Abdullah İslamoğlu, **II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908-1913**, İstanbul, 2004, s.20.

² Konu hakkında bkz. Engin Berber, **Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdettin**, 2. Baskı, Ankara, 1998.

³ Kenan Esengin, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, 3. Baskı İstanbul 1998.

⁴ Kemal Atatürk, **Nutuk**, Ankara, 2002, s.403-404.

⁵ Kazım Özalp, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Ankara, 1971, s.174.

⁶ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, 3. Baskı, İstanbul, 1999, s. 34.

⁷ Atatürk, **a.g.e**, s.404; Tunçay, **a.g.e**, s.35-36.

kanunların çıkarılması endişesini taşımış ve muhalefetleri bu yönde gelişme göstermiştir.⁸

Milli Mücadelenin başlangıcından itibaren başlayan muhalefet hareketi daha sonraki dönemlerde de devam etmiş, ancak her bir dönemde farklılıklar göstererek gelişme göstermiştir.

1 Nisan 1923 tarihinde Meclisin yenilenmesi kararı alındıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923’de Dokuz Umde ile birlikte, A-RMHC’nin Halk Fırkası’na dönüştürüleceğini açıklamıştır. 11 Eylül 1923 günü Mustafa Kemal başkanlığında toplanan grup toplantısında, Fırka Nizamnamesi imzalanarak Halk Fırkası resmileştirilmiştir. Bu aşamadan itibaren, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda değişiklik çalışmaları hızlanarak, Ankara’nın başkent olması ve ardından Cumhuriyetin ilan edilmesi muhalefetin faaliyetlerini de arttırmıştır. Nitekim muhalefet, özellikle Cumhuriyet Rejiminin Mustafa Kemal’e vermiş olduğu geniş yetkiler aracılığı ile geleneksel sistemi kaldırıp, yepyeni bir sistem oluşturacak köklü devrim yapabilme imkânını bulmasına tepki gösterme eğilimine girmiştir. Bu grup kısa bir süre içerisinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olarak teşkilatlanmıştır.⁹ Ancak bu firkanın 13 Şubat 1925’te başlayan Şeyh Sait İsyanı¹⁰,nda etkisi olduğu gerekçesiyle kapatılması, İstiklal Mahkemelerinin kurulup başta isyancılar olmak üzere, Cumhuriyet ve İnkılâp karşıtlarının ağır şekilde cezalandırılmaları muhalefetin de şiddetlenmesinde etkili olmuştur. Ancak alınan önlemler karşıtlığı ortadan kaldırmamış ve bu karşıtlık Mustafa Kemal Paşa’ya yönelik 1926’da İzmir’de bir Suikast girişimine kadar varmıştır.¹¹

⁸ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Demirel, **Birinci Meclis’te muhalefet İkinci Grup**, I. Baskı, İstanbul, 1994.

⁹ Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Çev. Gül Çağalı, İstanbul, 1992.

¹⁰ Bkz. Metin Toker, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Ankara, 1968.

¹¹ Bkz. Azmi Nihat Erman, **İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, İstanbul, 1971; Bazı kaynaklarda, Atatürk’ün İzmir Suikast girişimi dışında hayatı boyunca 40’in üzerinde suikasta uğradığı belirtilmektedir. Ali Kuzu, **Atatürk’e Yapılan Suikastlar**, İstanbul, 2011; Feridun Kandemir, **Atatürk’e İzmir Suikastından ayrı 11 Suikast**, Tarih Yay, 1955; Zeynel Lüle, **Mustafa Kemal’in Can Yoldaşı, Ali Çavuş**, Doğan Kitap, Ankara, 2008, s.52–53, 162–163; Şaban Ortak, “*Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya Ermeniler Tarafından Düzenlenen Bir Suikast Girişimi 1924*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. VIII, Sayı: 3, 73, 2006.

1. Milli Mücadele Kahramanlığından Atatürk Düşmanlığına Çerkez Ethem

Çalışmanın konusunu Atatürk'ün son yıllarına kadar kin besleyen Çerkez Ethem'in tertiplendiği düşünülen 1935 Suikast girişimi oluşturmaktadır. Bu olayın ayrıntılarına geçmeden önce, Milli Mücadele kahramanlığından Atatürk düşmanlığına giden süreçte Çerkez Ethem'in faaliyetleri ve isyanına kısaca değinilecek olursa;

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelişi ile birlikte başlayan Milli Mücadele kısa bir süre içerisinde Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin tepkisi ile karşı karşıya kalmıştır. Mustafa Kemal'in lider sıfatı ile İstanbul'dan ayrı bir oluşuma girmesi; başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletlerinden gelen baskının da tesiriyle onun asi olarak nitelendirilmesine ve bu hareketin durdurulması yolunda tedbirler alınmasına sebep olmuştur. Ancak Padişah, İstanbul Hükümeti ve İtilaf devletlerinin Milli Mücadeleyi sonlandırma isteklerinde en dikkate değer olanları, 1920'den itibaren başlayan iç isyanlar olmuştur. Bu isyanlar da kendi içerisinde gruplanmış ve uzun bir süreçte devam etmiştir. Doğrudan doğruya Milli Mücadeleyi ortadan kaldırmak için Milli Aşireti, Koçkiri, Pontus, Düzce, Yozgat, Zile, İsyancılar, Konya, Bozkır¹² gibi isyanları yaşanırken, diğer taraftan da Milli Mücadelenin başlarında kurulmuş olan milis kuvvetlerinin isyanları da görülmüştür.

Milli Mücadelenin ilk yıllarında en fazla sıkıntı çekilen konu asker ve teçhizat yetersizliği olmuştur. Bu süreçte bölgesel nitelikli liderler ve çetelerinden destek alma durumu ortaya çıkmıştır. Çerkez Ethem'de bu kuvvetlerin başında olan ve Milli Mücadeleye, özellikle iç isyanların bastırılmasına azımsanmayacak derecede hizmet eden bir kişi olmuştur. Ethem, Salihli cephesinde Yunan askeri birliklerine karşı giriştiği saldırılarla ünlenmiştir. 1920 yılı başlarında Batı Anadolu'nun en önemli kuvveti pozisyonuna gelmiş ve yerel nitelikte çıkan çok sayıda isyanı bastırmıştır. Marmara ve Ege bölgesindeki başarılarının ardından Haziran ayında Çapanoğulları İsyanı bastırmak üzere Ankara'ya çağırılmış ve istasyonda kendisini karşılayanlar arasında Mustafa Kemal Paşa'da bulunmuştur.¹³

Yozgat İsyanı bastırmada da gösterdiği başarı Ethem'i çok cesaretlendirmiş, hatta bu isyanın bastırılmasında ihmali olduğu gerekçesiyle Ankara Valisi Yahya Galip'i yargılamak istemiş, ancak Mustafa Kemal Paşa buna müsaade etmemiştir.¹⁴

¹² Geniş bilgi için bkz. Esengin, **a.g.e.**; Atatürk, **a.g.e.**, s.304-308.

¹³ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul 1984, s.249.

¹⁴ Bu tavra karşılık; Ethem'in Ankara'ya geldiğinde "*Büyük Millet Meclisi Reisini meclisin önünde asacağım*" dediği Ankara'ya ulaşmış olmasına rağmen Meclis, bu cümleyi ciddiye almamıştır. Atatürk, **a.g.e.**, s.321; Atay, **a.g.e.**, s.250-251.

Bu gelişmelerin yanı sıra; 1920 yılının bahar aylarında, Sovyetler Birliği'nden Milli Mücadeleye destek sağlamak için yapılacak olan işbirliğine ortam sağlamak amacı ile kurulmuş olan gizli bir teşkilat niteliğindeki Yeşil Ordu kurulmuştur.¹⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dâhilindeki bu teşkilata hükümetten çok sayıda kişi üye olmuştur. Çerkez Ethem'in de bu teşkilata katılması Mustafa Kemal Paşa'nın hoşuna gitmemiştir.¹⁶ Bu teşkilat kısa bir süre için iç isyanların bastırılmasında Ankara'ya destek sağlamış olmasına rağmen kurulduğu yılın sonlarına doğru içinde barındırdığı bazı aşırı devrimci görüşlerini arttırması ve Çerkez Ethem'e bağlı kuvvetlerin katılımı ile Mustafa Kemal Paşa'nın kurmak istediği düzenli orduya rakip bir oluşum halini almaya başladığı gerekçesi ile dağıtılmıştır.¹⁷

Çerkez Ethem, Yozgat İsyanı'nın Haziran 1920'de bastırılmasından sonra Batı Cephesi'ne geri dönmüştür. Aynı zamanlarda Meclisin düzenli ordunun kurulma çalışmalarının başlaması; Ethem ve Ankara Hükümetini karşı karşıya getirmiştir. Bu muhalefete rağmen düzenli ordu kurulmuş, Ethem kuvvetleri de dâhil olmak üzere Kuva-yi Seyyare birlikleri düzenli orduya bağlanmıştır.¹⁸ Bu karar, Çerkez Ethem İsyanının başlamasında etkili olmuştur. İlk olarak Gediz yenilgisi¹⁹ sonrasında, Batı Cephesi ikiye ayrılmış; Batı kanadına İsmet Paşa, Güney kanadına Refet Paşa atanmıştır. Çerkez Ethem ve kardeşlerinin kuvvetleri ile bir süvari tümeni kurulmak istenmiş, ancak onlar bunu reddetmişlerdir.²⁰ Bundan sonra yapılan uzlaşma girişimlerinden bir sonuç alınamamış ve Çerkez Ethem'in Meclise yönelik ağır ifadeler içeren telgrafından sonra, Ankara Hükümeti ile Çerkez Ethem ilişkileri tamamen kopmuştur.²¹

Ankara Hükümeti, yaşanan bu gelişmelerden sonra Ethem'in etkisiz hale getirme kararı almıştır. Harekât başladıktan sonra, Ethem kuvvetleri

¹⁵ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar (1908–1925)**, Ankara, 1967, s.84–85; Atatürk, **a.g.e.**, s.319–320.

¹⁶ Cengiz Şavklı, **Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri, (1920–1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s.22.

¹⁷ Atatürk, **a.g.e.**, s.322; Dağılan grupta yer alan kişilerin bazıları Mustafa Kemal Paşa tarafından kurdurulan Türkiye Komünist Fırkası'na geçmişler fakat Yeşil Ordu'nun aşırı sol kanadını temsil eden kişiler Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nı kurmuşlardır. Bu fırka ise Çerkez Ethem İsyanına destek sağladığı gerekçesi ile 9 Mayıs 1921'de kapatılmış önderleri de Ankara İstiklal Mahkemesi'nce mahkûm edilmişlerdir. İhsan Güneş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920–1923)**, İstanbul, 1997, s. 142; Tunçay, **a.g.e.**, s.97–98.

¹⁸ Atatürk, **a.g.e.**, s.344–349.

¹⁹ Atatürk, **a.g.e.**, s.338–341.

²⁰ Cemal Şener, **Çerkez Ethem Olayı**, 8. Baskı, İstanbul, 1997, s.100; Atatürk, **a.g.e.**, s.344, 349.

²¹ Şener, **a.g.e.**, s.107.

çözülmeye başlamış ve Yunan işgal bölgesine doğru çekilmiştir. Çerkez Ethem, teslim olduğu takdirde kendisine hiçbir olmayacağı yönündeki telkinleri dinlemeyerek isyana devam etmiştir. Sonuç olarak da 23-24 Ocak 1921'de Yunanlılara teslim olmuş ve isyan sona ermiştir.²²

Yurt dışına çıkarılan 150'liliklerden olan Çerkez Ethem²³ ve kardeşlerinin Atatürk'e kinleri hiç bitmemiştir. Bu kinle ona karşı çeşitli zamanlarda suikast planları yapmışlardır.²⁴ Bu planlardan birisi de 1935 yılının Ağustos ayında Yahya adlı bir kişi ile yanında bulunan dört kişinin Kilis'te yakalanmaları ile ortaya çıkmıştır.

2. 1930'lu Yılların Genel Özellikleri ve Basının Durumu

1935 yılı Suikast girişimi çalışmasının geniş bir bölümünü dönemin basınındaki haberler ve yorumlar oluşturmaktadır. Gazetelerde verilen haberlerle yorumların daha iyi anlaşılabilmesi için, dönemin ve basının genel durumu şu şekilde özetlenebilir;

CHP'ye muhalif olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu, bundan kısa bir süre sonra devrim karşıtı Şeyh Said İsyanı gelişmelerinden sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Yasası basını da çok etkilemiştir. Kanuna bağlı olarak basın ciddi kısıtlamalar içine sokulmuş ve baskı ile kontrol altına alınma yoluna gidilmiştir.²⁵

Alınan tedbirlere rağmen olumsuz ortam ortadan kalkamamış Cumhuriyet ve Atatürk karşıtlığı devam etmiştir. 1930'lu yıllar ise hem Türkiye hem de Dünya açısından yeni sıkıntıların yaşandığı dönem olmuştur. Bu zamana kadar alınan sıkı önlemler ve çıkarılan kanunlar hükümete tepkiyi iyice arttırmıştır. Bunun yanında 1929'da Avrupa'da patlak veren ekonomi bunalımı kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almaya başlamıştır. Bu sarsıntılar dünya siyasetini derinden sarsmış ve siyasal bunalımların ard arda patlaması yeni bir Dünya Savaşına kadar gitmiştir.²⁶ Yaşanan bu ekonomik ve siyasal bunalımlar Türkiye'yi de etkisi altına almaya başlamıştır. Daha önceki alınan sert tedbirler bunalımın daha da artmasında etkili olmuştur. Bu bunalımların toplumsal anlamda bir

²² Şener, a.g.e, s.113; Atatürk, a.g.e, s.366- 375.

²³ Bkz. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.IV, İstanbul, 1991, s. 5-21.

²⁴ Kuzu, A.g.e, s. 99-108.

²⁵ Kanunun basınla ilgili hükmünde; *irticaya ve isyana ve memleketin sosyal düzenini, huzur ve barışını, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelik her türlü teşkilatı, kışkırtmaları, teşvikleri, girişimleri ve yayınları hükümet, Cumhurbaşkanının onayı ile yasaklamaya yetkilidir* cümlesi bu hükmü doğrular niteliktedir. Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, 2003, s. 147.

²⁶ Bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C.I: 1914-1980**, Ankara, 1992, s.229-415.

patlamaya dönüşmesini istemeyen Atatürk 1930 yılında bizzat kendi eliyle Cumhuriyet tarihinin ikinci muhalif partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurmuştur.²⁷ Atatürk'ün, hükümetin denetlenmesini sağlamak, muhalefet yapmak ve Dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik bunalımların Türkiye'yi etkilememesi amaçları ile kurdurduğu bu parti kısa sürede beklenmedik bir ilerleme kaydetmiştir. Bu arada tüm bu gelişmeler, basın ortamında da etki yaratmıştır, Partinin görüşlerini yansıtan gazete sayısı artmış ve bunların ciddi tirajlara ulaştığı görülmüştür. Bu gazetelerin önde gelenleri 1929'da Arif Oruç'un çıkardığı Yarın, Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç gibi kişilerin kurduğu Son Posta ile özellikle partinin en fazla ilgi gördüğü İzmir'de çıkan, Hizmet, Halkın Sesi ve Yeni Asır olarak sayılabilir. Bu gazetelerde; genel olarak, CHP'yi eleştirip mevcut durumdan halkın da memnun olmadığı yönünde yazılar yayınlanmıştır. Tüm bu gelişmeler iktidarla muhalefetin ilişkilerini çok germiş ve çıkan olayların da etkisi ile Parti, başkanı Fethi (Okyar) Bey tarafından fesh edilmiştir²⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasından ve Menemen Olayından hemen sonra 1931'de yeni bir basın kanunu çıkarılmıştır.

1931 tarihli Basın Kanunu, genel anlamda basını siyasi iktidarın denetimi altında tutmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, kanunda yer alan; memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir, Milli Mücadele, Cumhuriyet ve İnkılâp karşıtlığı yüzünden hüküm giymiş olan kişilerin gazete çıkaramaz, dergi ve gazetelerde çalışan kişilerin adlarının hükümete bildirilmesi gibi hükümleri²⁹ bu yargıyı kanıtlar niteliktedir. Tek parti dönemi basın kanunu olarak nitelendirilebilecek bu dönemde, hükümetin hoşgörüsü ile sınırlı bazı gazetelerde bir takım eleştirilerin yapılabilmesi dışında, muhalif basın diye bir şey hemen hemen görülmemektedir³⁰

3.Suikast Planının Ortaya Çıkışı ve Tahkikat

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak anılarında; 1935 yılı Temmuz ayı içerisinde İngiliz Büyükelçisinin, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya, Ürdün'de Atatürk'e karşı bir suikast planı yapıldığına ve suikastçıların Türkiye'ye hareket ettiklerine dair bir not verdiğini ifade etmiştir. Soyak, bu haber üzerine hükümetin özellikle Güney sınırlarında sıkı tedbirler alındığını yazmıştır.³¹

²⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, İstanbul, 1986, s. 613-614.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul, 1982.

²⁹ Topuz, **a.g.e**, s.158-159.

³⁰ **a.g.e**, s.159-161.

³¹ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, 6. Baskı, İstanbul, 2004, s.362; Ahmet Efe, **Çerkez Ethem**, 2. Baskı, İstanbul, 2007, s. 563.

Atatürk'e bir suikast planının yapıldığı Ekim ayı ortalarından itibaren, basın aracılığı ile kamuoyuna da duyurulmuştur.³² Verilen haberlere göre; Yahya adlı asker kaçağı olarak ifade edilen biri, yanında bulunan dört kişi, tabanca ve bombalar ile Suriye sınırından Türkiye'ye geçmeye çalışırlarken, Kilis'te güvenlik görevlileri tarafından tutuklanmıştır. Yapılan tahkikatta; Atatürk'e suikast yapmak amacıyla yüzelliliklerden, Çerkez Ethem'in adamlarından biri olan, Yahya adlı şahsın idaresinde dört kişinin, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ü öldürmek için sınırı geçtikleri bilgisi verilmiştir.³³ Cumhuriyet Gazetesinde, Atatürk'e suikast yapmayı planlayanların Suriye sınırından geçtikten sonra yakalandıkları, kendilerinin bu durumdan bir aydan beri haberdar oldukları ancak, tahkikatı güçleştirmemek ve suikastın tüm ayrıntılarının ortaya çıkması amacıyla bu güne kadar bekledikleri ifade edilmiştir. Ayrıca diğer bir gazetede; kötü bir maksatla, ülkenin sınırlarından geçen bir kişinin yakalanıp sorgulanmasının bittiği, bu yüzden de artık gazetelerinde bu konuyu ele aldıkları açıklaması yapılmıştır.³⁴

Verilen haberlerde ve diğer kaynaklarda; suikast planının içinde, Urfa Saylavı (vekili) Ali Saib Ursavaş'ın adı geçmektedir.³⁵ Başbakanlık bir teskere ile Meclisten, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 12. maddesine göre, Ursavaş'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Bu istek üzerine konu, *Adliye ve Teşkilatı Esasiye Komisyonlarından Mürekkep Muhtelit*

³² “Ulusal Şefimize Suikast Maksadıyla Cenup Hududumuzdan Giren Bir Çete Yakalandı”, **Tan**, 18 Ekim 1935.

³³ “Alçaklar Atatürk'e Gene Kastetmek İstediler”, **Ulus**, 19 Ekim 1935, “Mel'un Suikastçılar Adalet Pençesi'nde”, **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1935; “Melunlar Ankara'ya Getirildiler”, **Tan**, 18 Ekim 1935; “Suikast İçin Cenup Hududundan Giren Çete Ankara'ya Getirildi”, **Akşam**, 18 Ekim 1935. Bu şahıs, kaçak olarak gittiği Amman'da Çerkez Ethem ve kardeşi Reşid ile tanışmış daha sonra Hayfa'ya geçmiştir. Burada iken aldığı bir mektupta, Ethem'in “artık vakti geldi” şeklinde cümlesi üzerine, onun yanına Amman'a gitmiştir. Bu tesadüflerin bir araya gelmesi, planlanan suikast olarak değerlendirilerek, Çerkez Ethem'in bu işin planlayıcı olduğu şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur. Soyak, **a.g.e.**, s.362–363; Kuzu, **a.g.e.**, s.186.

³⁴ **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1935.

³⁵ Yahya adlı kişi tutuklandıktan sonra verdiği ifadelerden birisinde, Çerkez Ethem'in kendilerine şöyle bir talimatta bulunduğunu ifade etmiştir. “Atatürk'e suikast yapmak için Türkiye'ye gideceksiniz; Türkiye'de bu işi idare edenler, Urfa Mebusu Ali Saip Bey ile Maraş'ta çiftlik sahibi İdris ve (Çokak) bucak müdürü Şemsettin'dir....” Demıştır. Soyak, **a.g.e.**, s.364; **Tan** 23 Ekim 1935; Asıl işi Jandarma zabıtlığı olan Ursavaş, Milli Mücadele döneminde Urfa dolaylarında hizmet etmiş ve daha sonra oradan milletvekili olmuştur. Atatürk'ün kendisine itimat gösterdiği ve sofrasına çağırıldığı kişilerden birisi olan Ursavaş'ın Şeyh Sait hadisesinde bir iddiaya göre Mustafa Kemal'in kendileri sayesinde bu mevkie ulaştığını. O olmasa kendisi bu şekilde desteklense bu mevkie kendisinin de ulaşabileceğini, bununla birlikte ne zaman isterlerse o zaman Gaziyi eski haline döndürebileceklerini ifade etmiştir. Soyak, **a.g.e.**, s.368; Efe, **a.g.e.**, s.565.

*Komisyon*a havale edilmiştir.³⁶ Urfa Milletvekilinin bu suçlamalardan dolayı dokunulmazlığının kaldırılması için hazırlanan iddianameden sonra, Muğla Milletvekili Yunus Nadi başkanlığında, Konya Milletvekili Ali Fuad, Rize Milletvekili Fuat Ali, Ursavaş'ı dinlemişlerdir. İsmet İnönü,³⁷ Celal Bayar ve Ali Çetinkaya'nın da bulunduğu Meclis oturumunda,³⁸ Ursavaş, iddialara verdiği cevapta özetle; kendisinin birçok iyiliklerini ve himayesini gördüğü ve candan bağlı olduğu Atatürk'e yapılan planda adının geçmesinden dolayı bir aydan beri çok acı çektiğini, Atatürk'ün kendilerini yarattığını, uşak olarak bile kabul etmeyeceği Çerkez Ethem uğruna, yaratıcı olarak kabul ettiği Atatürk'ü asla harcamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca hükümete kırılgan olmadığını, görevini yerine getirdiğini, 80 yaşındaki annesinin eşyalarının ve on beş yaşındaki çocuğunun cebinin aranmasının ise çok utanç verici olduğunu da dile getirmiştir.³⁹ Ursavaş, yaklaşık iki saat süren konuşmasında zaman zaman ağlamış üzüntüsünü, "*hayatım kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprünün üstündedir*" cümlesi ile ifade etmeye çalışmıştır.⁴⁰ Ancak komisyon başkanı, raporu onaya sunmuş, Ursavaş, dokunulmazlığı kaldırılarak 18 Ekim günü tutuklanmıştır.⁴¹

Elde edilen bilgilere göre, Ankara Cumhuriyet Genel Saymanı B. Baha Arıkan Atatürk'e yapılmak istenen komplonun tüzel safhaları hakkında şunları söylemiştir; "*Suriye'de Çerkes Ethem'in tahrikiyle bir suikast planı yapmak için gizli bir ittifak yapılmıştır. Suikastçılar takriben 1,5 ay önceye kadar sınırı geçmeye çalışırlarken Anderin kazasının Kümbetir köyünde yakalanmışlardır. Yapılan tahkikatlar sonucunda Urfa Sayısalı Ali Saib Ursavaş'ın da olayla bağlantılı olduğu gerekçesiyle 18. 10. 1935 tarihinde dokunulmazlığı kaldırılarak tevkif edilmiştir. Olay ilk tahkikat safhasında olduğu için daha fazla bilgi veremeyeceğim*"⁴² demiştir.

Basında verilen haberlere göre, komplo ile ilgili yeni gözaltılar ve tutuklamalar devam etmiştir. Bu haberlerden birinde; Kudüs'te, *komplu ile ilgili 3 kişi tutuldu* cümlesi verildikten sonra, Atatürk'e karşı tertip edilen suikast teşebbüsünde şüpheli olarak görülen en önemli kişilerden biri olan,

³⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V, C.518.10.1935,**Ulus** 19 Ekim 1935; **Tan**, 19 Ekim 1935, **Akşam** 19 Ekim 1935.

³⁷ Ursavaş, ifade verirken kendisini dinleyen İnönü'den bir ricada bulunarak; burada yapılan tahkikatı yetersiz gördüğünü ve kendisinin bu olayla bizzat meşgul olmasını istemiştir. **Tan**, 19 Ekim 1935; **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1935.

³⁸ "*Kamutayda Heyecanlı Bir Gün*", **Tan**, 19 Ekim 1935.

³⁹ **Ulus**, 19 Ekim 1935; **Tan**, 19 Ekim 1935; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V, C.518.10.1935, s.97-99; Soyak, **a.g.e**, s.371.

⁴⁰ **Tan**, 19 Ekim 1935.

⁴¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, s.99; **Cumhuriyet** 19 Ekim 1935; **Tan**, 19 Ekim 1935.

⁴² **Ulus**, 20 Ekim 1935; **Tan**, 20 Ekim 1920; Efe, **a.g.e**, s.563.

Maveraişeria Parlamentosu üyelerinden, Esad Paşa'nın kaçtığı belirtilmiştir. Ayrıca 1921'de Milli Mücadele döneminde Yunanlılara kaçmış olan üç Osmanlı Subayının da Hayfa'da tutuklandıkları haberi dikkat çekmiştir. Haberin ayrıntılarında, İngiltere denetiminde bulunan Filistin'de kaydedilen bu gelişmeler, İngiltere'nin Türkiye dostluğuna gösterdiği özen olarak değerlendirilmiştir. Ancak olayın asıl cereyan ettiği yerlerin Filistin ve Suriye olduğu dolayısıyla İngiltere gibi Fransa'nın da Türkiye'ye yardımcı olması gerektiği ve Türkiye Atatürk düşmanlarına sert tavır takınması gerektiğine dair yaklaşımlar sergilenmiştir.⁴³

Atatürk'e karşı girişilen hareketle ilgili olarak tutuklama haberlerinden en dikkat çekici olanı, kuşkusuz Çerkes Ethem'in Amman'da yakalanıp Ankara'ya getirileceği haberi olmuştur. Haberin ayrıntılarında, Ethem ve kardeşi Reşidin Amman'da Maveraişeria polisleri tarafından yakalandığı, taraftarlarının ise onu kurtarmaya çalıştıklarını ancak başarılı olamadıkları bilgisi verilmiştir. Ayrıca, Maveraşeria ve Filistin'de yapılan tutuklamalarda, hainlerin sayısının yüzden fazla olduğu⁴⁴ ve bunların bazılarının da eski Osmanlı zabitlerinden olduğu bildirilmiştir.⁴⁵ Çerkez Ethem ve kardeşine yardım edenlerin sadece Urfa milletvekili ve eski Osmanlı zabitleri ile sınırlı olmadığı, Nis'te bulunan Halife Abdülmecit'in de Atatürk'e karşı planlanan bu olayın içinde olduğu bilgisi verilmiştir. Halife'nin Ethem'e para yardımı yaptığı iddia edilmektedir.⁴⁶

Haber ayrıntılarında; bu tahkikatların Türkiye'nin talebi ile yapıldığı yazılarak, Amman'da üç kişinin daha yakalandığı bilgisi aktarılmıştır. Bu kişilerin, Suikast planına önderlik yapan, Çerkez Ethem'in kardeşi Tefvik, boksör Edip Kemal ve Kazım İsmail oldukları, bunların Türkiye'ye iade edilip edilmeyeceklerinin kesin olmadığı bilgisi verilmiştir.⁴⁷ Çerkezlerin Amman'da kurmuş oldukları "Elcemiyetel Çerkesiye" adlı kulübünde yapılan araştırmalarda suikast teşebbüsüne ait çok sayıda evrak ele geçirildiği ifade edilmiştir.⁴⁸ Suikastla ilgili tahkikat devam ederken, Suriye-

⁴³"Kudüs'te Komplo İle İlgili Üç Kişi Tutuldu", **Ulus**, 26 Ekim 1935; "Suikastçılardan Üçü Hayfa'da Yakalandı", **Tan**, 26 Ekim 1935; "Hayfa'da Üç Eski Osmanlı Zabiti Tutuldu", **Akşam**, 26 Ekim 1935, "Suikastçılar Üzerinde Külliyyetli Miktarda İtalyan Lireti Bulundu", **Tan**, 27 Ekim 1935.

⁴⁴"Çerkez Ethem Amman'da Yakalandı", **Ulus**, 27 Ekim 1935; "Çerkez Ethem Yakalandı, Ankara'ya Getiriliyor", **Cumhuriyet**, 27 Ekim 1935; Çerkez Ethem Amman'da Yakalandı", **Tan**, 27 Ekim 1935; "Hain Çerkez Ethem Yakalandı", **Akşam**, 27 Ekim 1935; "Hain Çerkez Ethem Yakalandı, **Akşam**, 27 Ekim 1935.

⁴⁵"Suikasti Hazırlayan Hainler Yüz Kişiden Fazla İmiş" **Cumhuriyet**, 30 Ekim, **Ulus**, 27 Ekim 1935.

⁴⁶**Tan**, 27 Ekim 1935.

⁴⁷**Cumhuriyet**, 30 Ekim 1935; **Tan**, 3 Kasım 1935.

⁴⁸**Tan**, 3 Kasım 1935.

Türkiye sınırına yakın olan Payas'ta 18 kişinin olayla ilgili olarak tutuklandıkları, ancak eski zabıtlardan Ahmet Sürur'un teslim olmadığı için jandarma tarafından öldürüldüğü haberi dikkat çekmiştir. Sürur'un evinde yapılan aramalarda çok sayıda önemli kâğıdın ele geçirildiği verilen bilgiler arasındadır.⁴⁹ Yine olayla ilgili olarak Kozan'da üç muhtarın; çetenin Kozan topraklarına girmesini zamanında haber vermedikleri gerekçesiyle tutuklandıkları haberi dikkat çekmiştir.⁵⁰

4. Suikast Planına Gösterilen Tepkiler

Atatürk'e suikast girişimi yurt içinde ve dışında yankı uyandırmıştır. Bu haberin basın aracılığı ile duyurulmasının hemen ardından toplumun farklı kesimlerinden olayı kınamak amaçlı çeşitli tepkilerin geldiği görülmektedir. Bunlarla ilgili tüm ayrıntı ve görüntüler basında geniş yer tutmuştur.

Önceleri basında; olayın tahkikatı, tutuklamalar ve ayrıntılar daha fazla yer tutarken, günler ilerledikçe gösterilen tepkilerle ilgili haberler daha geniş yer tutmuştur. Bu tepkiler, gazetecilerin köşe yazılarında, yapılan mitinglerde, farklı dinlere mensup vatandaşların dini törenlerinde, Cumhuriyet Bayramı etkinliklerinde, diğer ülkelerin basın haberlerinde ve telgraflarda dile getirilmiştir.

Atatürk'e suikast girişimine farklı kesimlerden gelen bu tepkilerle ilgili haberlerin, özellikle tahkikat sonuçları doğrultusunda azalarak Kasım ayı başlarından itibaren bittiği söylenebilir.

4.1. Yurt İçinden Gelen Tepkiler

Suikast planına verilen tepkiler sert ve duygusal olmuştur. Gazete sütunlarından takip edildiği kadarıyla; farklı kesimlerden, farklı anlatım biçimleri ile gelen bu tepkiler genel olarak Atatürk sevgisi etrafında işlenmiştir. Atatürk'ün inkılâpçı yönü, irtica karşıtlığı ve mücadelesine vurgular yapılmıştır. Ayrıca gerek köşe yazılarında gerekse de olayın aleyhinde yapılan gösterilerde Atatürk'e karşı yapılan hareket şiddetle kınanmıştır. Bu hareketi yapanların başta Çerkez Ethem olmak üzere geçmişleri sorgulanmış, onların çağdaşlık karşıtlıkları ile kin duyguları üzerinde durulmuştur.

Suikast planına tepki gösteren gazetecilerden; Yunus Nadi; Atatürk sevgisini dile getirmiş ve Mecliste Atatürk'e suikast girişiminden dolayı yapılan görüşmelerin çok acı verici olduğunu ifade etmiştir. Çerkes Ethem ve kardeşi Reşid'in sınırlarımızın dışında olmalarına rağmen hala alçaklıklarını devam ettirdiklerini ve en kıymetli varlığımız olan Atatürk'ün

⁴⁹ **Tan**, 4 Kasım 1935; **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1935.

⁵⁰ **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1935; **Tan**, 6 Kasım 1935.

canına kast etmek istediklerini yazmıştır. Ayrıca bir milletvekilinin de bu işe karıştırılmasının daha fazla üzücü olduğunu belirten Nadi, yazısında Ursavaş'ın suçlu olamayacağını ima etmiş, ancak dokunulmazlığın kaldırılmasının yerinde bir hareket olduğunu, böylelikle olayın açığa kavuşabileceğini belirtmiştir. Yazar, Ursavaş'ın Ceyhan'da çiftliği olan bir milletvekili olduğunu ve yakalanan Yahya adlı kişinin de onun ismini vererek, Ali Saibin bu çete ile alakası olduğunu ifade ettiği için milletvekilliğinin kaldırılarak yargı sürecinin başlatıldığını yazmıştır.⁵¹

Aynı şekilde Abidin Daver de Atatürk sevgisi ile ifade ettiği *Atatürk'e suikast Medeniyete suikasttır* başlıklı yazısında; Milli Mücadele döneminde Çerkez Ethem'in ihanetini, *Türklüğü arkasından vuran mel'un* olarak hatırlatmış, ihanet ateşinin on beş yıl geçmesine rağmen hala sönmediğini, o zaman orduyu arkadan vurmaya isteyen düşmanın bu seferde Atatürk'e suikast yapmak istediğini ifade etmiştir. Atatürk'e suikastın vatana, Cumhuriyete, Türklüğe, Millete, tarihe, geleceğe, insanlığa ve medeniyete suikast olduğunu yazarak olaya tepki göstermiştir.⁵²

Sözün Gelişi adlı köşede yazan M.N. Artam; *Kuduzlar* başlığı altında, çok ağır dille olayı kınamıştır. Oda diğer yazarlarla benzer bir yaklaşımla, Çerkez Ethem'i yılanmış haydut ve düşmana sığınmış bir köpek olarak niteleyerek, onun kendisi gibi olan adamları aracılığı ile Atatürk'e kast etmek istediğini ancak Türk halkının ve güvenlik güçlerinin böyle kuduz köpeklere izin vermeyeceğine dair bir yazı yazmıştır.⁵³

Peyami Safa, *Ahmakça, Alçakça* başlıklı kısa yazısında; halkının sürekli sağlığına duacı olduğu, "Allah başımızdan eksik etmesin dediği *Atatürk'e suikastın aslında her Türk'e suikasttır*" diyerek Atatürk sevgisini vurgulamıştır. Safa, aslında Çerkez Ethem'in ve diğer düşmanların Türk halkının bu sevgisini çok iyi bildikleri halde kinlerini devam ettirmelerinin ahmakça ve alçakça olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Falih Rıfki Atay da, *Gündelik* köşesinde yer alan *Halk Haykırıyor* başlıklı yazısında, Türk Milletinin Atatürk sevgisine vurgu yapmıştır. Türk Milletinin, Atatürk sayesinde Milli bilincini edindiğini ve dolayısıyla bu bilinç sayesinde, Türkiye'nin güçlü bir birlik içinde yaşadığını belirtmiştir. Atatürk'ün her zaman milletinin kolları arasında olduğunu ve bu şekilde halkıyla bütünleşmiş bir kişiye *yapılan/ yapılacak* her türlü teşebbüsün başarısız olacağını söylemiştir. Atatürk'ün üstün özelliklerinden dolayı Ona

⁵¹ Yunus Nadi, "Millet Meclisinde Çok Ağır ve Acı Bir Mes'ele...", **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1935.

⁵² Abidin Daver, "*Atatürk'e suikast Medeniyete suikasttır*", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1935.

⁵³ M.N. Artam "*Kuduzlar*", **Ulus**, 22 Ekim 1935.

⁵⁴ Peyami Safa, "*Ahmakça, Alçakça*" **Tan**, 19 Ekim 1935.

karşı olan sevginin sonsuza kadar devam edeceğini ve düşmanların her saldırısının Atatürk sevgisini perçinlemede bir hizmet anlamına geldiğinin altını çizmiştir.⁵⁵

Burhan Belge, *İrticanın mantığı* başlığı altında yazmış olduğu yazısında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ve ilerleyişinin muhteşem olduğunu bu süreçlerde çok sayıda engelin ortadan kaldırıldığını belirtmiştir. Ancak yazar, zaman zaman devrimin bu son olayda olduğu gibi zarara uğratılmaya çalışıldığını söyleyerek, bunu yapanları yılan benzetmiş ve onların hiçbir zaman başarıya ulaşamayacağını altını çizmiştir. Emperyalizmi yenmiş Türk Devriminin önünde hiçbir engel olamayacağını yazmıştır. Belge, irticanın mantığı olmadığını ve her zaman yol arayıp çıkmak istediğini, bunun içinde tüneyecek bataklık aradıklarını bu yüzden de Türkiye'nin sağlam gövdesini muhafaza etmesi gerektiğini de şu sözleri ile öğütlemiştir. *"Fakat irtica'nın mantığı yoktur. Yılgınlığını geçirmek için bataklıklar arar, tüneyecek müsait muhitler arar ve türlü istihaleler yaparak gelir, kulağımızın dibinde vızıldar. İrtica, Türk gövdesinin sağlıklı olmasına düşmandır. Çünkü bilir ki, bu gövde sağlamaştıkça, onun içinde barınmayacaktır. Onun geçim yolu, bütün mikroplar gibi, hasta gövdedir"*⁵⁶

1935 suikast planının basına yansması sonrasında olayı kınamak amacıyla gösterilen tepkiler günlerce farklı şekillerde protesto edilmiş ve çeşitli kesimlerden gelen bu tepkiler basında yer almıştır.⁵⁷

19 Ekim günü, İzmir'de elli bin kişilik kadınlı ve erkekli bir grup toplanarak suikast girişimini protesto mitingi yapmışlardır. Miting, Atatürk'ün canına kast etmek isteyen kişilere karşı nefret havası içinde

⁵⁵ Falih Rıfkı Atay, "Halk Haykırıyor" **Ulus**, 23 Ekim 1935.

⁵⁶ Burhan Belge, *İrticanın Mantığı*, **Ulus**, 23 Ekim 1935.

⁵⁷ "Hainleri Tel'in", **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1935; "İzmir'den gelen tel'in sesi", **Ulus**, 20 Ekim 1935; "İzmir'de Heyecan Ve Nefret", **Tan**, 20 Ekim 1935; "Türk gençliği mel'unları takbih ediyor", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1935 "Bütün yurd komployu tel'in ediyor"; **Ulus**, 21 Ekim 1935; "İstanbul da Miting Yapıyor", **Tan**, 21 Ekim 1935; "Atatürk hepimiz sana fedayız- Dün birçok yerlerde heyecanlı mitingler yapıldı", **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1935; "Bugün Tel'in Mitingi Yapılacak", **Ulus**, 22 Ekim 1935; "İstanbul Gençliği Dün Miting Yaptı, Suikastı Tel'in Etti", **Tan**, 22 Ekim 1935; "Dün Gençlik Üniversitede Heyecanlı Bir Toplantı Yaptı", **Akşam**, 22 Ekim 1935; "Bütün yurd komployu tel'in ediyor", **Ulus**, 22 Ekim 1935; "Bütün Türkiye tek ses halinde mel'unları tel'in ediyorlar", **Cumhuriyet**; 23 Ekim 1935; "Bütün Yurd Tek Ses Halinde Haykırıyor: Atatürk'e Kalkan Eli Kıvırmaz!", **Ulus**, 23 Ekim 1935; "İstanbulun hainlere nefreti", **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1935; "Atatürk İçin Kötülük Düşünenler Türkiye'nin Sesini Dinlesinler", **Ulus**, 24 Ekim 1935; "Dün Bütün İstanbul Ayağa Kalktı", **Tan**, 24 Ekim 1935; "Mütarekede Bile, İstanbul Böyle Kalabalık Halinde Toplanmış Değildi", **Tan**; 24 Ekim 1935; "İstanbul Büyük Öndere Candan Bağlılığını Gösterdi", **Akşam**, 24 Ekim 1935; "Memleketin her yerinde büyük ve heyecanlı mitingler devam ediyor", **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1935; "Halk haykırıyor!", **Cumhuriyet**, 25 Ekim, 1935; "Halk Her Tarafı Hainleri Tel'in Ediyor", **Akşam**, 28 Ekim- 10 Kasım, 1935.

geçmiştir. İzmir'de miting düzenleyen heyet, Atatürk'e, Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığı'na telgraflar çekerek olay karşısında duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir.⁵⁸

21 Ekim'de üniversitede toplanan binlerce genç, Atatürk'e yapılmak istenen suikastı protesto etmişlerdir.⁵⁹ Üniversite öğrencileri ve yüksek öğretim gençliği, Milli Türk Talebe Birliği'nin daveti üzerine, Üniversite konferans salonunda çok büyük bir miting yapmıştır. Konferansa katılan çok sayıda genç, Atatürk'e yapılmak istenen tertibi büyük bir lanetle protesto etmişlerdir. *Kör olsunlar, kahr olsunlar* sesleri ile salonu çınlatmışlardır. Söz alan gençler Atatürk'ün Türk Milleti için ne kadar önemli olduğunu ve kendi canlarının onun için feda olacağını söyleyerek olayı kınamışlardır. Bayan hatiplerden Hayrunisa Gürkan Hanım, "*Ülkü arkadaşlarım, şefimize el uzatanlar, daimi ve karanlık bir mezara ulaşmalıdırlar... Kamal Atatürk'e göz dikenlerin gözlerini oyarız*" diyerek salonun heyecanını arttırmıştır. Mitingin sonunda seçilen bir heyet Taksim'e giderek Atatürk Anıtına çelenk bırakmışlardır.⁶⁰

Ankara'da 22 Ekim günü bir miting düzenlenmiştir. Mitingin fotoğraflarından (bkz. Ek 2) çok büyük bir kalabalığın katılımı olduğu anlaşılmaktadır. Habere göre, 50.000 kişinin katıldığı bu mitingin merkezi Atatürk Anıtının bulunduğu Parti binası olmasına rağmen kalabalıktan dolayı geniş bir alana yayıldığı yazılmıştır. Ankara'da bu gün tüm halkın işini gücünü bırakarak miting meydanına dolduğu ifade edilmiştir. Yapılan konuşmalarda Atatürk'ü öldürmek için sınırın geçildiğinin söylenmesi üzerine kimi kişilerin ağladıkları yazılmıştır. Atatürk sevgisini anlatan "*ona yangözle bakanları ateş gibi yakarız*", "*onun canı canımızdan, varlığı varlığımızdan yücedir*", "*o ulusun talihidir, başı için başımız feda*", "*dur dediği yerde durur, öl dediği yerde ölürüz*" şeklinde yazılı olan pankartlar taşınmıştır. Hep bir ağızdan Erkinlik (İstiklal) Marşı söylenmiştir. Gazeteci Naşid Uluğ mitingde bir konuşma yapmıştır. Uluğ konuşmasında özetle, Atatürk'e yapılan komployu nefretle kınamıştır. Bu canilerin Atatürk'e yaptıklarının tüm millete mal edilmesi gerektiğini, Türk Milletinin, Atatürk'le beraber memleketi kurtarmaya çalıştıkları dönemde sadece kendi menfaatlerini düşündüklerini, şimdide hainliklerine en büyük varlığımıza el uzatarak devam ettiklerini söylemiştir. Türk Milletinin ise bu canilere asla

⁵⁸ "*İzmir'de Heyecan ve Nefret*", **Tan**, 20 Ekim 1935; "*Suikast Teşebbüsü Her Tarafıta Büyük Nefret Uyandırdı*", **Akşam**, 20 Ekim 1935.

⁵⁹ Bkz. Ek.1

⁶⁰ "*Dün Birçok Yerlerde Heyecanlı Mitingler Yapıldı*", Cumhuriyet, 22 Ekim 1935; "*İstanbul Gençliği Dün Miting Yaptı, Suikastı Tel'in Etti*", **Tan**, 22 Ekim 1935; "*Dün Gençlik Üniversitede Heyecanlı Bir Toplantı Yaptı*", **Akşam** 22 Ekim 1935.

izin vermeyeceğini vurgulamıştır. Naşid Uluğ'un dışında İsmet Paşa Kız Enstitüsünün temsilcisi Süheyla, Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Meki Said Esen, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Hukuk Fakültesi ve Veterinerlik Fakültesi öğrencileri konuşmuşlardır.⁶¹

Ayrıca İstanbul'da Beyazıt ve Üsküdar'da 23 Ekim'de yapılan oldukça kalabalık olan mitinglerde, Atatürk'e yönelik bu hareket ağır bir dille lanetlenmiştir. Buralarda toplanan kalabalığın sesleri ile yapılan konuşmalar radyo aracılığı ile yayınlanarak, ülkede herkesin dinlemesi sağlanmıştır. Saat 15'te önce şehir meclisinden Galip Bahtiyar toplantının amacını açıklamış daha sonra ise öğretmen Hasena Ilgaz, kalabalık halka oldukça etkili bir konuşma yapmıştır. Konuşmada; *"Yurddaş, kalbinin çarpıntısını, gözlerinin nemini, yüzünün sararmış halini ayrı ayrı görüyorum. Hepiniz, tarihin her insanoğlundan beklediği, fakat her insanoğlundan yapamayacağı muhakkak olan büyük işleri başaran, bütün ulusa seve seve, sevdire sevdire, isteye isteye aşıl原因 büyük kudreti, Atatürk'ü düşünüyorsunuz... Yurttaş bugün Atatürk'e yapılmak istenen suikast bütün ulusuna yapılan suikasttır. Çünkü biz biriz, Atatürk ve Cumhuriyetle kaynaşmış bir ulusuz. Birbirimizden ayrı görmüyoruz, birbirimizden ayrı düşünmüyoruz ki bütün gelecek tehlikelerden korkalım. Büyük şefimiz her an 18 milyon Türkün kalbinde, 36 milyon gözü önündedir. Biz bütün Türk Ulusu Atatürk'e uzanacak elleri kırmaya, gözleri oymaya, fena düşünen kafaları bir anda hız etmeye hazır bir ulusuz. Kalbimizdeki sevgi, iman, şükran borcu hepimizi aynı dava arkasında sürüyor. Çünkü Atatürk Türkiye'nin ve Türkiye Atatürk'ündür"* sözleri ile Atatürk'e bağlılığı ifade etmiştir. Kürsüye daha sonra Eminönü Halkevi başkanı, Agâh Sırrı gelerek bir konuşma yapmıştır. Sırrı, öğrencilere, gençlere, genç kızlara ve yaşlılara ayrı ayrı seslenerek; özetle bu halkı, Cumhuriyeti kuran, inkılâpları yaparak ülkeyi çağdaş seviyeye getiren büyük önderden ayırmaya çalıştıklarını, ancak bu milletin bu sevgi ile böyle bir şeye asla izin vermeyeceklerini anlatmıştır. Bu konuşmalardan sonra kadın hatiplerden Meliha Avni Sözen⁶² bir şiir okumuştur.⁶³

⁶¹ *Ulus*, 23 Ekim 1935; *Tan*, 23 Ekim 1935.

⁶² Bkz. Haluk Cemil Tanju, *Hitabeti İle Meliha Avni Sözen Bir Volkandır*, İstanbul, 1982.

⁶³ *Ona Uzanan Eller*

*Atatürk ışığımız, Atatürk başımızdır.
Gövdesidir Türk onun, o Türkün çarpan kalbi,
Uzanan eller ona Türklüğe uzanmıştır,
Parçalarız o eli yılanı ezer gibi,
Anasını öldürmek, bağına kurşun sıkmak,
Parçalamak bayrağı, yurdu düşmana satmak,
Atatürk'e suikast bu çeşit kahpeliktir,*

Meliha Avni'nin bu şiirinden sonra yine kadın hatiplerden birisi olan İffet Oruz da,⁶⁴ ateşli bir konuşma yapmıştır. “*Kara el, alçak el gene inanimıza, inanimızın o sönmez güneşine uzanmış bulunuyor. Fakat kime dokunuyorsun? Yüzyılların üstüne titreyerek yetiştirdiği bir baş, koynunda sakladığı bir varlık, bizim bağrımızın ateşi, yolumuzun önderi! Onu sana vermeyiz; dokunamazsın*”⁶⁵

Mitinge, göğsünde İstiklal Madalyası ile katılan gazilerden yaşlı bir kişinin “*ömrümde muharebe dışında kimseye dokunmadın. Fakat inşallah şu hainlerin ipini ben çekeceğim*” diyerek, ağlaması burada bulunanları daha da duygulandırmıştır.⁶⁶

24 Ekim günü basında, Galata'da bulunan Ermeni Kilisesi'nde yapılan Atatürk'e yönelik hareketi kınayan törenden bahsedilmiştir. Kilisenin kapısı, Atatürk'ün çiçeklerle bezenmiş büyük bir portresi ile süslenmiştir. Saat onda Patrik Kevork Aslanyan büyük törenlerde kullandığı ruhani kıyafeti ile katılmıştır. Oldukça kalabalık olduğu yazılan törende, Piskopos bir konuşma yapmıştır. Atatürk'e yapılan hareketi kınamış ve Ermeni halkın Atatürk'e sevgisini dile getirmiştir. “*Aziz yurttaşlar, Ulu Tanrı bize güneş kadar parlak, Dünya kadar ulu bir varlık hediye etmiştir ki onun adını bütün dünya biliyor, bütün kainat seviyor, bizi yükselten o kutlu varlık bütün Türklüğün göz bebeği Kamal Atatürk...Halbuki kahpe düşman, Türklüğün canevine kastetmekten daha doymamış. O kara ifrit, kanlı turnakları ile yeniden*

*Bu kahpelik vatana yapılan kahpeliktir.
Çerkez Ethem ve Yahya daha bilmem kimler var
Türk adını taşıyan bu herifler kahrolsun,
Kahrolsun, rezil olsun, köpek gibi ulusun
Sokulun tükürülerek yerin dibine kadar,
Tam 18 milyonuz ardında Atatürk'ün
Gençlik onun yolundan dönmeyecek hiç geri
Başımız yolundadır. Türke can veren Türkün,
O hiç ölmüymüş, dönün köpekler geri!
Şan salıyor adımız adile Atatürk'ün
Ona karşı koyanı ateş olur yakarız.
Uzanan eller ona düşmandır her Türkün
O düşmanı damgalar darağacına asarız.
Namlı Türk çocukları, kadın, erkek, genç, büyük
O alçak hainleri hırsla, kinle analım!
Ey burada olanlar hep birden haykıralım!
Yaşasın, çok yaşasın, bin yaşasın Atatürk.*

⁶⁴ Bkz. Erdal Köse, **İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.

⁶⁵ “*İstanbul Büyük Öndere Candan Bağlılığını Gösterdi*”, **Akşam** 24 Ekim 1935; **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1935, **Tan**, 24 Ekim 1935.

⁶⁶ **Akşam**, 24 Ekim 1935.

milletin bağırını delmek ve deşmek isteyerek, Ulu Cumhurbaşkanımıza karşı menfur cinayetini başa çıkarmaya yeltendi..Ey Ulu Tanrı! Sen en aziz yaratığın olan Ulu önderimiz Atatürk'ü Türk Milletinin yüzü hürmetine ilahi ellerinde daima himaye ve siyanet eyle! Bütün beşeriyetin ışık aldığı o parlak güneşe uzanacak menfur elleri kır, mahveyle. Onun emsalsiz varlığına kem gözle bakan kahpe düşmanları lanetle, kahreyle.... Türklüğe şeref ver, bütün beşeriyete fazilet numunesi olan o çok yüksek dahiye tükenmez mutluluklar, sağlıklar ve güzellikler bahşeyle! Amin" diyerek duasını tamamlamış ve kilisenin önünde kurbanlar kesilmiştir.⁶⁷

Diğer taraftan Ermeni Cismani Meclisi de bir telgraf göndererek olayı protesto etmiştir. Şişli, Beyoğlu ve Galata Musevi Cemiyetleri de bir sonraki gün Beyoğlu'nda Keneseth İsrail Sinagogu'nda Atatürk'ün kıymetli hayatının korunması için dini merasim yapılacağı haberi verilmiştir.⁶⁸

29 Ekim günü İstanbul'da Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi'nde bir tören yapılmıştır.⁶⁹ Bu törende oldukça heyecanlı konuşmalar yapılarak olay lanetlenmiş Atatürk'ün sağlığı için dualar edilmiştir. Ayrıca bir avukatın Atatürk için yazmış olduğu duygulu bir şiir ile marş da okunmuştur. İstanbul'da Cumhuriyet Anıtına çelenk koyma töreninde bir konuşma yapan öğretmen Vecihe Ziya adlı kişi, Atatürk'e düzenlenen suikast olayını " *Her şeye rağmen kara düşüncelerden uzak olmamız gerekirken, bu sevinçli günde, hain köpekleri de hatırlıyoruz... Ey vatan haini, canavarca kurulmuş bir planın oyuncağı olan sen, kulübende ulayan bir köpeksin*" cümleleri ile olayı çok ağır bir şekilde kınamıştır.⁷⁰

Türk Karaimleri tapınağında da bir tören yapılmıştır. Kurban kesilmiş, Dr. İshak Kırımı tarafından olayı lanetleyen bir söylev verilmiştir.

Ermeni Protestan kilisesi ile ayrıca İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan 33 Ermeni kilisesinde olayı protesto edilmiştir.⁷¹

Atatürk'e yapılmak istenen hareket telgraflar aracılığı ile de nefretle kınanmıştır. Gazeteler günlerce Anadolu'nun hemen hemen her yerinden çekilen telgraflara ve miting görüntülerine⁷² de yer vermiştir.⁷³ Örneğin Bayındır'dan çekilen bir telgrafta, Bu teşebbüsün Türk'ün tarihini karalamak amacıyla yapıldığı ve gözbebeği olarak nitelenen Atatürk'e karşı yapılan bu

⁶⁷ Bkz. Ek. 3. **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1935; **Tan**, 25 Ekim 1935; **Akşam**, 25 Ekim 1935.

⁶⁸ **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1935, **Tan**, 24 Ekim 1935.

⁶⁹ **Tan**, 29 Ekim 1935.

⁷⁰ **Son Posta**, 30 Ekim 1935. **Akşam**, 28 Ekim- 10 Kasım, 1935.

⁷¹ **Cumhuriyet** 30-31 Ekim, 1-2 Kasım 1935.

⁷² Bkz. Ek.2-4.

⁷³ **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1935.

hareketin sorumlularının derhal cezalandırılması istenmiştir. Zonguldak'tan gelen yazıda ise, Türk Ulusunun yaratıcı, yaşatıcı ve en kutsal varlığına kıymak isteyenlerin bulunmasının Zonguldak'ta yaşayanları derinden sarstığını belirterek, büyük öndere uzanan eli, tarihin ve ulusun çarpan kalbini koparmak için uzanan bir pençe olarak değerlendirilmiştir.⁷⁴ Akşehir'den gelen telgrafta; Türk gençliğinin Atatürk'e ve Türkiye'ye uzaklardan uzanacak elleri ve kem gözle bakacak kafaları kırmaya and içtiği yazılmıştır.⁷⁵ İstanbul, İzmir, Denizli, Bursa, Balıkesir, Tokat, Mucur'dan gelen tellerde olay nefretle kınanmıştır.

Atatürk, kendisine karşı yapılan komploya karşı tepki veren Türk Halkına şu cümleler ile bir teşekkür mesajı iletmiştir; “*Son yağınç teşebbüsü dolayısıyla yurdun her bucağından ulusal kurum ve gruplardan birçok teessür telgrafları aldım. Büyük Milletimin bana karşı gösterdiği derin ilgi ve sevgiden kıvanç duydum. Hizmetinde bulunmakla övündüğüm aziz milletimize şükran ve saygı duygularımı sunar ve ona sonsuz mut ve genlik dilerim.*” Aynı biçimde dönemin Başbakanı İsmet İnönü yayınladığı bir mesajda Atatürk'e karşı yapılan bu komployu protesto eden herkese teşekkür etmiştir.⁷⁶

Dönemin İçişleri Bakanı, Şükrü Kaya da verdiği demeçle olayı kınamıştır. Kaya; halka bu olaya gösterdikleri tepkiden dolayı teşekkür etmiştir. Bu tepkileri, Atatürk'ün Türk Milleti tarafından ne kadar çok sevildiğinin en samimi göstergesi olarak değerlendirmiştir.⁷⁷

4.2. Yurt Dışından Gelen Tepkiler

Atatürk'e karşı girişilen suikast hareketi uluslar arası boyutta da ses getirmiş, gerek devlet adamları gerekse de yabancı basındaki konu ile ilgili haber ve yorumlar da Türk gazetelerinde yer almıştır.

Atatürk'e karşı girişilen bu harekete dış dünyadan gelen tepkilerde o dönemde Türkiye ile diğer devletlerarasındaki ilişkileri ile bağlantılı olduğu yorumu yapılabilir. Olayın Suriye sınırında ortaya çıkarılması bu olayda Suriye ve Fransa'nın da etkili olabileceği imalarına yol açmış ve buna yönelik yorumlar yapılmıştır.

Yunus Nadi, bu olayda Suriye'yi manda altında tutan Fransa'nın da parmağı olabileceği düşüncesini dile getirmiştir. En değerli varlığımız olarak nitelendirdiği Atatürk'e uzanan ellerin, Suriye'de bulunmasından yola çıkarak, Fransa'nın tutumunu merak ettiğini belirterek, mandater Fransa'nın

⁷⁴ **Ulus**, 21 Ekim 1935.

⁷⁵ **Tan**, 30 Ekim 1935.

⁷⁶ **Ulus**, 26 Ekim 1935,

⁷⁷ **Tan**, 22 Ekim 1935.

veya Paris'teki bazı iddialar göre, Suriye'deki Fransız Müstemleke memurlarının, orada Türklüğe düşman teşkilatı himaye etmekle hangi amaca hizmet ettiklerini sorgulamıştır.

Suriyelilerin Türklere bu kadar düşman olmasının imkânı olmadığına inanan yazar, Suriye'deki Türk düşmanlığını siyasal bir meslek haline getirenlerin orada çalışan koloni memurları olduğunu ve emellerine hizmet edenlerin de asıl Suriye halkı olmayan bir takım türedi cemaatler olduğunu belirtmiştir. Son suikastı tertip edenlerin de Çerkez cemiyetinin önde gelenleri olduğunun altını çizmiştir.

Yazar, Fransa'nın payını koyu puntolarla, Suriye'deki Fransız idaresinin sınırlara Ermeni köylerini yerleştirmekteki itinasını ifade etmiştir. Nadi özetle, bu sınırda yerli değil, yabancı bir idarenin düşmanlığı olduğunu vurgulayarak, Türk- Fransız dostluğunun sürekli olarak Suriye'den kundaklığını ifade etmiştir.⁷⁸

Bu yorumlara karşılık ise yine Türkiye'deki gazeteler aracılığı ile Suriye'de çıkan gazetelerde karşılık verildiği tespit edilmiştir.

Antakya'da çıkan Elkübis Gazetesinin haberine göre, Suriyeli eski zabitler Atatürk'e bir telgraf çekmişlerdir. Buna göre Atatürk'e karşı yapılan suikastın bütün dünyada özellikle de Suriye'de derin bir nefret uyandırdığını, bazı gazetelerin suikastçıların Suriyeli oldukları haberinin eski zabitler üzerinde rahatsızlık uyandırdığını ifade etmişlerdir.⁷⁹ Yine Antakya'da çıkan Yeni Gün'e demeç veren Şam muhabiri de, Türkiye'nin Cumhurbaşkanı'na karşı girişilen bu hareketin Suriyeliler tarafından tertip edildiğine dair haberlerin çok üzücü olduğunu yinelenmiştir. Suriyelilerin Atatürk'e sevgi ve saygıdan farklı duygular besleyemeyecekleri ifade edilmiştir.⁸⁰

Halep'te çıkan Elvakit Gazetesi, şöyle bir yazı ile olayı anlatmıştır. *“Türkiye Cumhurbaşkanı'na karşı tertib edilen suikastın Halep'te hazırlandığı hakkında çıkan haberlerin yanlış olduğu anlaşılmış, bilakis suikastın Halep polisi ve emniyet müdürü M. Bronş tarafından daha evvel meydana çıkarılarak Türkiye'ye haber verildiği öğrenilmiştir. Suikastın Filistin ve Şarki Erdendeki Çerkesler tarafından hazırlanmış olduğu ve Türkiye'ye geçerek yakalanan suikastçıların Şam, Dirzur ve Cezire yoluyla Türkiye'ye geçtikleri anlaşılmaktadır.*

⁷⁸Yunus Nadi, “Cenub Hududunda Yabancı Bir İdare Türkiye'ye Karşı Aşikâr Bir Düşmanlık Siyaseti Gündüyor”, **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1935.

⁷⁹ **Elkübis**, 4 Kasım 1935; **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1935.

⁸⁰ **Yeni Gün**, 31 Ekim 1935.

Beyrut'ta çıkan Ennehar Gazetesi, Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk aleyhine tertip edilen komponun meydana geldiği ortaya çıkarıldıktan sonra, Türkiye hükümeti dostluk çerçevesinde Fransa'nın dikkatini çekerek, Çerkez Ethem çetesinin Suriye hududundan geçerek, Türkiye'ye girdiğini bunun da anlaşmaya aykırı olduğunu yazmıştır. Bunun dışında, Türkiye Hükümeti mahkûm bulunan ve kendisince sakıncalı bulunduğu bazı kişilerin Suriye'den çıkarılmasını istemiştir.⁸¹

Şam'da Fransızca olarak çıkan Les Echos Gazetesi, suikast teşebbüsü haberlerinin bir kaçakçı kumpanyasının rakibi olan kumpanyayı ortadan kaldırmak için yalan yere yaptığı bir iftiradan çıktığını söylemiştir.

Suriye basınından verilen haberlerde özetle, Atatürk'e karşı yapılan bu harekette Suriye'nin suçlanmasına tepki gösterilmiş Atatürk'e büyük saygı duyduklarını ve hayatına bir zarar gelmemesine çok memnun olduklarını yazmışlardır.⁸²

Yunan Gazeteleri de konuyla yakından ilgilenerek çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Gazeteler, özellikle Milli Mücadele döneminde Çerkez'in durumunu anlatmış ve Atatürk'e karşı hazırlamış oldukları bu girişimde de başka ülkelerden yardım gördükleri yorumunu yapmışlardır.

Eleferos Antropos; *"İstanbul'dan yazılıyor; Cumhurbaşkanı Atatürk'ü öldürerek bugünkü rejimi devirmek isteyen büyük bir suikast şebekesinin meydana çıkarılması herkesi hayrete düşürmüştür. Bilhassa bazı devletlerin perde arkasından bu işe yardım ettiklerinin duyulması çok tuhaf görülmektedir. Ankara'da yakalananların üzerinde mühim vesikalar bulunmuşsa da Türk Makamı ketumiyetini muhafaza etmektedir. Buna rağmen suikastçıların ecnebi mahfeleri ile temasta buldukları anlaşılma olup Türkiye'de kargaşalık çıkarmak İtalya'nın bunlara yardım ettiği hatra gelmektedir"* Suikastçıların üzerinde külliyetli miktarda İtalyan liri bulunmuş ve yakalanan vesikalar arasında Berutta mukim "Françesko Bayanki" namındaki bir şahıs ile çete reislerinin muhaberede bulunduğu dair mektuplara tesadüf edilmiştir.

Toplanan malumata göre, İtalyan kurmayının ikinci şubesi zabıtlarından olan Bayanki, İtalya'nın Şarkta da casus teşkilatını idare etmekte olup, doğrudan doğruya propaganda nazırı kont "Çiyano" nun emrinde bulunmakta ve oradan direktif almaktadır.

Evvelce yalnız şüphe edilmekte iken bugün bu nokta bir hakikat olarak meydana olarak meydana çıkmıştır. İtalyanların Anadolu'ya sokulmaktan

⁸¹ Tan, 6 Kasım, 1935; Cumhuriyet, 6 Kasım 1935.

⁸² Cumhuriyet, 6 Kasım 1935; Tan, 6 Kasım, 1935.

vazgeçmemiş olduğu bu sarsılmaz vesikalardan anlaşılmaktadır.”⁸³ Ayrıca İtalyan Propaganda Bakanı, Kont Ciyano’nun Mussoli’nin damadı olduğu, Onunda şu an Habeşistan’da bulunduğu haberleri dikkat çekmektedir.⁸⁴ Nitekim suikast olayı ile İtalya’nın Habeşistan’ı işgali aynı zamanlara rastlamıştır. Bu durum, İtalya’nın Türkiye ile ilgili bir takım amaçları olduğu şeklinde yorumlanarak Türk kamuoyundaki heyecan iyice arttırılmıştır.

Yunan basınında yer alan bu iddiaya rağmen, Anadolu ajansından verilen bilgiye göre; yapılan tahkikatın sonucunda, bu iddia çürütülmüş ve yakalanan şahsiyetlerin üzerinde İtalyan lirasına rastlanmadığı bildirilmiştir. Bu açıklamada bazı gazetelerin İtalya’nın Türkiye’de gözü olduğu iddiaları asılsız olduğu ifade edilmiştir.⁸⁵

Kiriks Gazetesi’nde yapılan yorumlara göre, Çerkez Ethem ve kardeşi Reşid’in gönderdikleri çetelerin, Ankara’ya dahi varamadan yakalandıkları yazıldıktan sonra, *Ethem’in Milli Mücadele bir Türk zabiti olarak Aznavur ayaklanmasını bastırıp kendi soydaşlarının kanlısı olduğunu, Aznavur öldükten sonra da, Rumlara karşı çok sayıda vahşet yaptığını kardeşi Reşid’in de Mecliste milletvekili olduğu dönemde bu olayları Mustafa Kemal Paşa’dan gizlediklerini, çünkü onun bu tür davranışlara tahammül edemediğini yazmıştır. Sakarya Savaşı’ndan sonra artık Hristiyan kalmayınca Türklere saldırmaya başladığını bu yüzden de Atatürk’ün kendilerinden kurtulmak istediğinden dolayı maiyetlerindeki 2000 kişi ile beraber Yunanlılara iltica etmiştir.* Yorumu yapılmıştır. Gazete; Yunanlıların hezimetinden sonra, Çerkes Ethem’in Mezopotamya’ya yerleştiğini ve Mustafa Kemal Paşa’ya karşı suikastlar planladığını ancak, hiç birinde başarılı olamadığını belirtmiştir. Ülkesini padişahların boyunduruğundan kurtarıp inkılâp yapan beşeriyetin en büyük şahsiyetlerinden biri olan Mustafa Kemal’e karşı olan bu canavarın Yunanlılar tarafından hürmet beslenemeyeceğinin altı çizilmiştir.⁸⁶

Çerkez Ethem ve kardeşi Reşid’in Amman’da bir emir tarafından yakalandığı haberlerinin basına yansımalarının ardından bir Yunan Gazetesinde Çerkez Ethem’in Nis’te oturan eski halifeden para aldığına dair bir haber ayrıntısı verilmiştir ve Türkiye’ye iadesinin muhtemel olduğu yazılmıştır. Bu emirin ise muhtemelen Mavray Şeria hükümdarı Emir Abdullah olduğu belirtilmiştir.⁸⁷

⁸³ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1935; *Tan*, 27 Ekim 1935; *Akşam*, 27 Ekim 1935.

⁸⁴ *Tan*, 28 Ekim 1935.

⁸⁵ *Tan*, 27 Ekim 1935; *Akşam*, 27 Ekim 1935.

⁸⁶ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1935.

⁸⁷ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1935; *Tan*, 28 Ekim 1935; *Akşam* 27 Ekim 1935.

Yunan basınının konuyla ilgili değerlendirmelerinde, Çerkez Ethem'in Milli Mücadele esnasındaki pozisyonundan dolayı, Beyrut'ta bu planı hazırladığı ve bazı yabancı devletlerden de yardım gördüğü ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda İmeriside Kiriks Gazetesi, Atatürk'e karşı girişilen bu hareketin de diğerleri gibi başarısız olduğu dolayısıyla Ankara'ya bile yaklaşamadıklarını yazmıştır. Suikastın başkahramanlarından Reşid'in, dört yıl önce sığındığı Atina'yı terk ederek, Türkiye'nin aleyhinde çalışmaya devam eden kardeşi Ethem'in yanına sığındığını ifade etmiştir. Burada Milli Mücadele döneminde Atatürk karşıtı olan Çerkez Ethem ve beraberindekilere kucak açan Yunanistan'ın özellikle, 1930'lu yıllarda dostane ilişkiler içine girdiği Türkiye ile iyi ilişkilerinin sonucundaki tavır değişikliğine dikkat çekilmiştir. Milli Mücadele döneminde Çerkez Ethem ile ilgili bir takım bilgiler ise ilginçtir. Buna göre, Ethem Milli Mücadele tarafında iken Aznavurla mücadele ettiğini ve Milli Mücadele karşıtı bu eylemlerle mücadele ederken de kendi ırkdaşları ile düşman olduğu yazılmıştır. Aznavur isyanını bastırıp onu öldürdükten sonra da Ethem'in birçok Rum köyünü basıp katliamlar yaptığını bu esnada da Meclis'te olan kardeşi Reşid'in Çerkez'in yaptığı bu vahşeti gizlediğini, çünkü Mustafa Kemal'in bu namussuzlukları kabul etmediği yorumu yapılmıştır.⁸⁸

Suikast planına yönelik olarak Alman Basınında da yorumlar yapılmıştır. Deutche Allgemeine Zeitung Gazetesi; Almanların, Türk halkının Atatürk'e olan sevgisine hayran kaldıklarına ve ona yapılmak istenen suikastın başarısız olmasından dolayı çok memnun olduklarına dair uzun bir yazı yayınlamıştır.⁸⁹

Bulgaristan'da yaşayan Türklere, Atatürk'e yönelik komploya tepki göstermişlerdir. Atatürk gibi devrimci bir lidere yapılan bu hareketin Bulgaristan'da yaşayan Türklere büyük acı verdiğini belirterek, Çerkez Ethem ve onun gibi hainlerin hiçbir zaman emellerine ulaşamayacaklarına dikkat çekmişlerdir.⁹⁰

5. Tahkikat ve Yargulamaların Sonuçları

Urfa Mebusu Ali Saip Ursavaş, milletvekilliği kaldırıldıktan sonra Ankara Ağır Ceza Mahkemesine sevk edilmiştir. Mahkeme Başkanı Talat İltekin, üye Hayrullah ve Celal Beyler, savcı ise Baha Arıkan olarak tespit edilmiştir Sanıkların avukatlığını Ankara'nın tanınmış avukatlarından Hamit Şevket İnce yapmıştır. Ursavaşla birlikte yakalanan diğer kişilerinde davaları 9 Ocak 1936'da başlamıştır. Mahkeme Başkanı "*Cumhurbaşkanı Atatürk'e*

⁸⁸ **Ulus**, 27 Ekim 1935.

⁸⁹ "*Komplodan Bütün Dünya İğreniyor*", **Tan**, 7 Kasım 1935.

⁹⁰ "*Kamal Atatürk*", **Doğru Yol**, 6 Kasım 1935.

suikast yapmak için aranızda silahlı bir birlik kurmaktan suçlu olarak hakkınızda yapılan soruşturma üzerine yargılanmanız için mahkemeye verildiniz. Şimdi hakkınızda soruşturma evrakı okunacaktır. Evrak uzundur; oturarak dinlemenize izin veriyorum”.diyerek mahkemeyi başlatmıştır. İddianame okunduktan sonra; sanıklar, kendilerine yöneltilen suçlamaları red etmişler ve olayla ilişkileri olmadığını savunmuşlardır.⁹¹

Ali Saip Ursavaş mahkemede verdiği ifadede “ Sırf talihsizliğim eseri olarak adım bu davaya karışmış bulunuyor. Üzeyir hariç, sanıklardan hiçbirini tanımam. Üzeyiri de dört buçuk seneden beri görmüş değilim. Eğer bu süre içinde onunla görüşüp temas ettiğim ispat edilirse bütün bu iftiraları olduğu gibi kabul ederim....” Dedikten sonra ilk soruşturmada ağladığına ilişkin kısım okunduğunda yeniden duygulanmış ve “ 17 seneden beri sadık bir nefer gibi arkasından ayrılmayarak daima gölgesinde olmayı şeref bildiğim Büyük Atatürk’ün hayatına yapılacak bir suikasta isminin karışması karşısında ben ağlamayayım da kim ağlasın” diyerek üzüntüsünü tekrar dile getirmiştir.⁹²

İlerleyen günlerde devam eden dört duruşmada sanık avukatları ile savcı arasında zaman zaman şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Savcı Arıkan; Atatürk’ün manevi kişiliği, kurtarıcılığı ve devrimciliğine vurgular yaparak bir konuşma yapmış ve Sözlerinin sonunda suçluların cezalandırılmasını istemiştir.⁹³

Savcının konuşmasından sonra söz alan sanıkların avukatı, Hamit Şevket İnce, savunmasını yapmıştır. İnce özetle; Atatürk’e suikast yapma niyetinin çok feci ve kabul edilemez bir durum olduğunu belirttikten sonra, “.. Atatürk’e suikast.. bu dehşetin altında titremeyecek hangi Türk vatandaşı vardır? Ben kanun koyucu olsaydım, böyle bir niyeti dahi taşıyan adamın kellesinin kesilmesini teklif ederdim.”diyerek savcı ile aynı görüşleri paylaştığını dile getirmiştir. Ancak avukat, kendilerinin sadece Atatürk’e sevgi ve saygı konusunda savcı ile aynı düşüncelerini vurgulamıştır. Avukat, müvekkili Ali Saib’in hakkında en küçük bir şüphesi olmadığını, dolayısıyla olsaydı, onun savunmasını üstlenmeyeceğini belirterek, düşüncesini “ En ufak bir gölgenin müvekkilim Ali Saib üzerinde dolaştığını görseydim bu davayı üzerime almazdım; bütün mesleki ömrümü yıkarırdım, geçimimi berbat ederdim, çocuklarımı aç bırakırdım, yine bu işi üzerime almazdım...”⁹⁴ diyerek müvekkilinin suçsuz olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

⁹¹ Soyak, a.g.e, s.371; Efe, a.g.e, s.575.

⁹² Efe, a.g.e, s.576; Soyak, a.g.e, s. 372.

⁹³ Soyak, a.g.e, s.373–374; Efe, a.g.e, s.576–577.

⁹⁴ Soyak, a.g.e, s.374–376.

Avukatın savunmasından sonra, Ali Saib, gözyaşları arasında, Atatürk'e bağlılığından, emrinde ve izinde yaptığı işlerden bahsetmiştir. Atatürk'ün güvenini kazandığı bir kişi olduğunun altını çizen Ursavaş, buna delil olarak ta, Atatürk'ün kendisine imzalayarak verdiği ve onu "ülke hizmetinde ün kazanan" ve "ölünceye kadar benden ayrılmayacak olan" diye tanımladığı bir fotoğraf göstermiştir. Ursavaş, Atatürk'le beraber Trablusgarp Savaşı'nda bulunduğunu, I.Dünya Savaşı esnasında kendisini hastanede bizzat arayıp, durumu hakkında bilgi aldığını ve sadece bu sebeplerin bile kendisini ölünceye kadar Atatürk'e bağlı kalmak için yeterli olduğunu söylemiştir.⁹⁵

Tüm bu savunmalar ve verilen ifadelerden sonra, 17 Şubat 1936'da tamamlanan mahkemede, sanıklar suçsuz bulunarak beraatlarına karar verilmiştir.⁹⁶ Mahkeme, beraat kararının sebeplerini şu şekilde açıklamıştır.

1-İtiraf, maddi kanıtlarla belgelendirilmedikçe bir inandırıcılığı olamaz

2-Hâlbuki bu olayda sanıkların itirafları, maddi kanıtlarla belgelendirilememiştir.

3-Sanıklar baskı altında itirafta bulduklarını söylemişlerdir. Bunun tersi ortaya çıkmamıştır.

4-Bundan başka mantuki gidiş de sanıkların itiraflarının doğru olmadığını göstermiştir.

5- İfadeler arasındaki çelişki, mahkemede vicdani bir kanaat ortaya çıkmasını sağlamamıştır.⁹⁷

Mahkemeden çıkan karar ve yapılan açıklamalara göre; başta Yahya adlı şahsın ve diğer sanıkların verdiği ilk ifadelerin doğru olmadığı, sanıkların baskı altında zorla bu ifadeleri verdikleri sonucuna varılmıştır.

⁹⁵ Soyak, a.g.e, s.377-378; Efe, a.g.e, s. 580.

⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C. 14**, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s. 64-65. Soyak anılarında; Atatürk'ün, mahkeme ile hiç ilgilenmediğini ve sonuca da hiç tepki vermediğini ifade etmiştir. Ancak, Ali Saip hakkında özel bir araştırma yaptırdığından bahsetmiştir. Atatürk, Ursavaş'ın bazı yakınlarına ve arkadaşlarına çektiği kuşkulu olarak nitelendirilen telgrafların bulunup kendisine getirilmesini istemiştir. (O dönemde Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü ise Kılıç Ali'nin bakanlık yaptığı Ulaştırma Bakanlığı'na bağlıdır.) Kılıç Ali, istenen bu telgrafları buldurarak Atatürk'e ulaştırmıştır. Yapılan bu araştırmanın sonunda, Atatürk'te Ali Saip'in bu komplo ile ilişkisinin olmadığı kanısına varmış olmakla beraber, onun bazı kaçakçılarla ilişkisi olduğunu görmüştür. Suikaste adı karışanların ise bu kaçakçılardan olduğu ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün bu olaydan sonra Ursavaş ile ilişkisini kestiği Soyak'ın "Tabidir ki Atatürk, artık Ali Saip ile eski ilişkisini sürdüremezdi; nitekim onun tahliyesinden sonra derhal İstanbul'a gelip kabulü için benim aracılığımı yaptığı bütün ricalarına iltifat etmemiş, bir daha kendisiyle görüşmemiştir." Cümlesinden anlaşılmaktadır. Soyak, A.g.e, s.371-383; Efe, a.g.e, s.583-584.

⁹⁷ Soyak, a.g.e, s.380; Efe, a.g.e, s.583-584.

Diğer taraftan Amman'da yakalanan, Çerkez Ethem ve kardeşi Reşid, yapılan sorgulamalarında, kendilerine yöneltilen tüm suçları red etmişler ve bu işin bir takım muharrir ajanların marifeti olduğunu iddia etmişlerdir. Çerkez Ethem, Halep'te çıkan "Vahdet Gazetesi"ne bir mektup göndermiştir. Bu mektupta; "*Kendisinin Atatürk'e yapılmak istenen suikast teşebbüsü ile katiyen alakadar olmadığını, Türkiye'de tevkif edilenlerin hiç birini tanımadığını, hiçbir maksatla Türkiye'ye kimseyi göndermediğini*" bildirdikten sonra, Şarki Ürdün polisinin yaptığı arama ile ele geçen evrakın da bu ciheti meydana koyduğunu ve serbest bırakıldığını yazmıştır⁹⁸ Verdikleri bu ifadelerin sonucunda ise Ethem ve Reşit kardeşlerinin adli sebeplerden dolayı, Amman'da serbest bırakıldıkları⁹⁹ haberleri basında yer almıştır.

Sonuç

Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile birlikte başlayan Milli Mücadele hareketi çok sayıda çevreden destek görmüş ve katılım geniş boyutlu olmuştur. I.Dünya Savaşı sonrası Anadolu'yu paylaşma projelerini içeren gelişmeler, genel olarak tüm kesimleri Anadolu'yu kurtarma fikri etrafında toplamıştır. Atatürk'ün Milli Mücadele liderliği kaçınılmaz olarak siyasal anlamda iktidarı oluşturmuş, ancak siyasal muhalefeti de aynı şekilde geliştirmiştir. Mücadelenin tüm aşamalarında bu çekişme kendini göstermiştir. Başta İtilaf devletleri güdümündeki Padişah ve İstanbul Hükümeti olmak üzere, çeşitli şekillerde gelişen bu muhaliflik zaman içinde TBMM ve Cumhuriyet dönemlerinde de devam etmiştir.

Bu muhalefetin ilgi çekici bir kısmını ise; özellikle İngilizlerin etkisi ile çıkarılan iç isyanlar oluşturmaktadır. Bu isyanların bastırılmasında ihtiyaç duyulan Kuva-yı Seyyare birliklerinin önemli bir hizmeti olmuştur. Bu hizmeti verenler içersinde isminden en çok söz ettiren kişi Çerkez Ethem olmuştur. Fakat Ethem sağladığı başarılarından dolayı kendini çok büyük görmeye başlamış, bundan dolayı da Atatürk ve hükümetin tepkisi ile karşı karşıya kalmıştır. Bir anlamda gücünün sınırlanması olarak algıladığı düzenli orduya girmek istememesi, hatta emri altına gireceği komutanları küçük görmesi onun sonu olmuştur. Ethem isyan ettikten sonra, Yunan birliklerine sığınarak hayatını kurtarmış ve Türkiye dışında yaşamaya başlamıştır. Kaynaklarda belirtildiği üzere onun kini hiç bitmemiş ve Atatürk başta olmak üzere kendisine bu hayatı layık görenleri defalarca ortadan kaldırmak istemiştir.

⁹⁸ Recep Albayrak, **Ethem Bey'in Sürgün Yılları ve Simav Olayları (1919–1948)**, Ankara, 2004, s.273–275.

⁹⁹ "*Çerkez Ethem ve Kardeşi Reşid Cürümlerini İnkâr Ediyor*", **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1935.

1935 yılında Atatürk'e yönelik olarak planlanan bir suikast olduğu basına yansımış ve bu hareketin baş sorumlusunun Çerkez Ethem olduğu belirtilmiştir. Gazetelerden anlaşıldığı kadarıyla gerek içerde gerekse de dış ülkelerde tepkilere ve bir takım yorumlara sebep olmuştur. Tüm bu haber ve yorumlar birbirine çok benzerlik göstermektedir. Ancak bu olayda her ne kadar sonuç alınmamış ve ortada böyle bir suç olmadığı hissi uyanmışsa da yoğun bir Atatürk sevgisi dikkat çekmiştir. Gazeteler; halkın, sivil toplum örgütlerinin, öğrencilerin, dini temsilciliklerin bu olaydaki sevgi gösterilerini yansıtmışlardır, gelen tepkiler, genel olarak Atatürk sevgisinin gösterilmesi biçimine dönüşmüştür.

Köşe yazılarında birçok yazar, Atatürk'ün irtica ile mücadelesine, Cumhuriyete ve inkılâbına vurgular yapmış, ayrıca Atatürk'e karşı girişilen bu olaydan dolayı ona olan düşmanlığı kınanmışlardır. Bu şekilde ortak olarak yapılan yorumlarda Atatürk sevgisi ile Türk Milleti için yaptıkları ve mücadelesinin etkisi şüphesizdir. Ancak 1930'lu yılların hassasiyetlerinin de ortak yorumlarda etkisi olabileceği düşünülebilir. Gittikçe gerilen ülkeler arası ilişkiler, Dünyanın yeni bir savaşa sürüklenmesi ve Türkiye'deki mevcut durum da göz önüne alınabilir. Nitekim bu yıllarda Türkiye'de, Atatürk önderliğinde olası bir çatışma durumuna karşı tedbirler alınmaktadır. Türkiye bir taraftan diğer devletlerle ilişkilerini düzenlerken, diğer taraftan da ülke içersinde meydana gelebilecek siyasi çatışmaların önüne geçmeye çalışmaktaydı. İkinci çok partili deneyim SCF' de başarısızlıkla sonuçlanmış, Menemen'de inkılâp karşıtı ayaklanma çıkmış ve tekrar sert önlemler alınmıştır. Bu önlemler içersinde 1931'de çıkarılan Basın Kanunu da, hükümetin iktidarının değişmemesi gerektiği yönündeki hassasiyetini göstermektedir. Basın Kanunu'nun adeta mevcut sistemi eleştirmesinin önüne geçmesi, suikast girişimindeki ortak dilde de kendini göstermiştir denebilir. O halde bu olayda, gerilim dönemi olarak değerlendirilen 1930'larda, Atatürk'e güvenin tazelenmesi, Atatürk karşıtı bir takım çevrelere mesaj verilmesi gibi sonuçlar da çıkarılabilir.

KAYNAKÇA**Yayınlanmış Arşiv Belgeleri**

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C. 14, TBMM Matbaası, Ankara, 1937.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre V, C.5, Ankara, 18.10.1935.

Kitap ve Makaleler

Albayrak, Recep, **Ethem Bey'in Sürgün Yılları ve Simav Olayları, (1919–1948)**, Ankara, 2004.

Amca, Münevver, **1935 Yılı Türkiye Yıllık Raporu**, Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C.I: 1914-1980**, Ankara, 1992.

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, Ankara, 2002.

Atay, Falih Rıfki, **Çankaya**, İstanbul 1984.

Berber, Engin, **Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdettin**, 2. Baskı, Ankara, 1998.

Çerkez Ethem'in Anıları, İstanbul, 2008.

Demirel, Ahmet, **Birinci Meclis'te muhalefet İkinci Grup**, I. Baskı, İstanbul, 1994.

Efe, Ahmet, **Çerkez Ethem**, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

Erman, Azmi Nihat, **İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, İstanbul, 1971.

Esengin, Kenan, **Milli Mücadelede Ayaklanmalar**, 3. Baskı İstanbul 1998.

Göz, Ali Cem, **Cumhuriyetin Kurumsallaşması Sürecinde Muhalefet Olgusu (1920–1945)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.

Güneş, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920–1923)**, İstanbul, 1997,

İslamoğlu, Abdullah, **II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908–1913**, İstanbul, 2004.

Kandemir, Feridun, **Atatürk'e İzmir Suikastından ayrı 11 Suikast**, Tarih Yay, 1955.

Köse, Erdal, **İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.

Kuzu, Ali, **Atatürk'e Yapılan Suikastlar**, Kariyer yay. İstanbul, 2011.

Lüle, Zeynel, **Mustafa Kemal'in Can Yoldaşı, Ali Çavuş**, Doğan Kitap, Ankara, 2008.

Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)**, 2. Baskı, İstanbul, 1992.

Nadi, Yunus, **Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti**, İstanbul, 1995.

- Ortak, Şaban, *Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Ermeniler Tarafından Düzenlenen Bir Suikast Girişimi (1924)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. VIII, Sayı: 3, 73, 2006.
- Özalp, Kazım, **Milli Mücadele (1919–1922)**, Ankara, 1971.
- Soyak, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, 6. Baskı, İstanbul, 2004.
- Şavkılı, Cengiz, **Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri, 1920–1938**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 2011.
- Şener, Cemal, **Çerkez Ethem Olayı**, İstanbul, 1984.
- Tanju, Haluk Cemil, **Hitabeti İle Meliha Avni Sözen Bir Volkandır**, İstanbul, 1982.
- Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.IV, İstanbul, 1991.
- Toker, Metin, **Şeyh Sait ve İsyanı**, Ankara, 1968.
- Topuz, Hıfzı, **II. Mahmut'dan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer **Türkiye'de Siyasal Partiler**, İstanbul, 1986.
- Tunçay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931)**, 3. Baskı, İstanbul, 1999.
- Tunçay, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar (1908–1925)**, Ankara, 1967.
- Turgut, Nükhet, **Siyasal Muhalefet; Batı Demokrasileri- Sosyalist Ülkeler-Türkiye**, Ankara, 1994.
- Türkkan, Yasemin, **Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi(1934–1938)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- Yetkin, Çetin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul, 1982.
- Zurcher, Erik Jan, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Çev. Gül Çağalı, İstanbul, 1992.

Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Doğru Yol
Elkübis
Yeni Gün
Son Posta
Tan
Ulus

Ek.3.Tan, 25 Ekim 1935.

Ek.4. Akşam, 9 Kasım 1935.

